

Dal chasti corporal a la privaziun da la libertad

Il svilup en l'execuziun da chastis dal temp medieval enfin oz

■ **En il dretg penal dal temp antic e medieval vegnivan savens applitgads torturas e modas da chastiar ordvart crudavlas. Per part èn quellas sa mantegnidas enfin lunsch viaden en il temp modern tempriv. La finamira era d'ina vart la vendetga e la retorsiun envers il sentenzià; da l'autra vart vulevan ins starmentar e decuraschar autras persunas da vegnir en conflict cun la lescha.** Il temp modern e l'illuminissem han alura fatg successivamain fin als chastis corporals. Quels èn vegnids remplazzads tras chasas da lavur e chasaforzs, pli tard tras praschuns nua che dominescha l'idea da la privaziun da la libertad. En rom da quest svilup han blers stadis er abolì la paina da mort.

Il chasti criminal medieval

En il temp medieval ed anc lunsch viaden en il temp modern tempriv era la dretgira penala chaussa d'in grond dumber da persunas e d'autoritads. Sper la giurisdicziun seculara avevan da quel temp las dretgiras ecclesiasticas, episcopalas ed ils inquisitors ina gronda impurtanza. Il dumber dals chastis tanscheva da simplas admoniziuns fin a strupsgadas crudavlas ed a differentas furmas da la paina da mort. Tar las modas da chastiar usitadas tuttavan:

Chastis lev: Admoniziuns, chastis pecuniars.

Chastis da vargugna: Vegnir mess al pal da vargugna, far purtar tscherts vestgids e mascras per far attent al gener dal malfatg, vegnir ris ora ed esser expost a la populaziun, vegnir sfurzà d'assistar ad in'execuziun cun la smanatscha che la proxima giada na saja quai betg mo in assister.

Chastis ecclesiastics: Pelegrinadis da chastis u purtar tscherts vestgids per chastis.

Exiliaziun: Ina persuna vegn bandischada sfurzadamain da sia patria.

Chastis che priveschan da la libertad: Sper las praschuns èn sa fatgas valair al cumenzament dal temp modern ulteriuras furmas da chastis che priveschan da la libertad. Bliers delinquentes pitschens vegnivan mess en galeras. La fin dal 16avel tschientaner èn vegnidas stgaffidas chasas da lavur e chasaforzs en blers pajais da l'Europa, nua che

vegnivan serrads en cunzunt murdieus e vagants.

Chastis corporals: Il chasti il pli lev dals chastis corporals era il survegnir fridas. Tals chastis vegnivan decretads savens ensemen cun auters chastis (exiliaziun u arrest). Per reconuscher delinquentes ch'avevan gia commess malfatgs ni fugitivs da galeras vegnivan savens ars segns en la pel. Furmas pli rigurusas eran il tagliar giu in maun u il tschorventar ils eglis. Savens vegniva taglià giu in'ureglia. Il militar chastiaiva cun far passar las tortas.

Paina da mort: Sco metodos levass vulevan tagliar giu il chau, pender, stranglar e sepulir viv. Furmas pli rigurusas eran: arder viv e metter sin la roda.

Chasas da lavur e chasaforzs

Entaifer il vegl sistem d'execuziun da chastis giugavan las praschuns ina rolla subordinada. Tuttina pudevan ellas ademplir differentas funcziuns sco segirar ina persuna accusada fin tar la tractativa u tegnaier a ferm ina persuna sentenziada fin tar l'execuziun da la paina da mort. Savens era la praschun er il lieu da las torturas che vegnivan fatgas per sfurzar in confess; ed er execuziuns vegnivan per part fatgas en las praschuns. Ma la praschun pudeva er esser in act da grazia: chastis che priveschan da la libertad per tut la vita eran savens il resultat da la mitigaziun da la paina da mort tras il regent respectiv.

Pir la fin dal 16avel tschientaner è la praschun – l'emprim en la furma severa da la chasaforz – daventada plaunet il chasti da standard per tut las furmas da la criminalitad. Ina da las emprimas praschuns modernas era il «Tuchthuis» (chasaforz) dad Amsterdam ch'è vegnì inaugurà l'onn 1596. Qua ha per l'emprima giada cumenzà a predominar l'idea da meglierar ils delinquentes e da stgatschar las ideas da vendetga e da retorsiun. Cun lavurar diramain duvevan ils praschuniers s'endisar ad ina vita deschenta en libertad. Ultra da quai vegnivan els instruids.

L'idea da las chasas da correcziun è vegnida surpigliada en tut l'Europa. En Svizra èn vegnidas construidas chasas da correcziun a Berna (1614), Basilea (1616), Friburg (1617), Turitg (1639) e Son Gagl (1661).

Refurmas en il 19avel tschientaner

Malgrà ils svilup descritti eran las praschuns fin viaden il 19avel tschientaner savens en ina situaziun desolata. Quai cumprovan las refurmas ch'èn vegnidas intradadas en trais praschuns represchentas en ils Stadis Unids da l'America ed en l'Engalterra. Ellas han servì sco exempel per refurmas er en Svizra.

Impuls impurtants per la refurma da las praschuns èn resultads da la cuminanza religiosa dals quechers. Questa cuminanza ha cum battì per dismetter la paina da mort e chastis corporals ed ha fatg attent ina vasta publicitad a las situaziuns insupportablas en las praschuns. Ella tgrava la tradiziun da visitar ils praschuniers per integrar uschia la publicitad en la praschun. Cun in demandar exemplaric ed amicabel, betg cun chastiar, empruvavan els da meglierar ils praschuniers.

L'onn 1787 è vegnida fundada en il stadi federal da l'USA Pennsylvania la «Society for Alleviating the Miseries of Public Prisons» da la cuminanza dals quechers. L'onn 1821 han ils quechers realisà er la construcziun dal «Eastern State Penitentiary», nua che praschuniers duvevan chattar enavos en ina vita cun Dieu tenor las imaginaziuns dals quechers. Ils praschuniers vegnivan alloschads en izolaziun severa, na dastgavan betg lavurar e pudevan retschaiver mo vitas dal spiritual dal stabiliment. La Bibla era l'unica lectura permessa. En la solitariad duvevan ils praschuniers s'enriclar e sa meglierar.

L'onn 1787 è vegnida fundada en il stadi federal da l'USA Pennsylvania la «Society for Alleviating the Miseries of Public Prisons» da la cuminanza dals quechers. L'onn 1821 han ils quechers realisà er la construcziun dal «Eastern State Penitentiary», nua che praschuniers duvevan chattar enavos en ina vita cun Dieu tenor las imaginaziuns dals quechers. Ils praschuniers vegnivan alloschads en izolaziun severa, na dastgavan betg lavurar e pudevan retschaiver mo vitas dal spiritual dal stabiliment. La Bibla era l'unica lectura permessa. En la solitariad duvevan ils praschuniers s'enriclar e sa meglierar.

Cuntrari al «solitary system» vegniva manada la praschun statale Auburn a New York tenor il sistem da silenzi, il «silent system». Ils praschuniers passentavan mo la notg en cellas d'isolaziun. Durant il di stuevan ils praschuniers lavurar ensemen. Per ch'els praschuniers na vegnian betg indentats da la criminalitad, na pudevan els dentant betg discurre in cun l'auter. Il minim tun u mo ina mimica u in gest vegniva gia chastia cun giaschladas.

La praschun Pentonville a Londra è vegnida construida tenor l'exempel dal «Eastern State Penitentiary» ed ha avert sias portas l'onn 1842. Auter che a Philadelphia era qua l'arrest isolà mo l'emprim stgalim d'in «progressive system». Suenter nov mais arrest isolà pudevan ils praschuniers vegnir admiss a las lavurs communablas. Tut en tut devi trais stgalims da l'arrest lev. Tut tenor lur conduita pudevan ils praschuniers avanzar u descender. Il mender era da stuaier turnar a l'arrest isolà. Tgi che cuntanscheva dentant il stgalim il pli aut, pudeva vegnir relaschà provisoricamain suenter trais quarts dal temp d'arrest.

En l'Irlanda è quest sistem da stgalims vegnì perfecziunà vinavant. Avant che vegnir relaschads sin cumprova vegnivan ils praschuniers en las «intermediate prisons», cumparegliablas cun chasas da mesa-libertad, nua ch'els passentavan mo la notg, entant ch'els pudevan lavurar dadora durant il di.

Il svilup en Svizra

Il cumenzament da la centralisaziun en ils fatgs da praschun en Svizra è stà il sistem da pensiu, tenor il qual ils delinquentes e persunas negligentas, tant persunas creschidas sco er juvenils, vegnivan mess en stabiliments ordaifer il chantun u ordaifer il pajais. Quest sistem da pensiu è gia tschients dad onns vegl e vegniva applitgà l'emprim tar persunas negligentas. Bainbaud han surpiglià las chasas da correcziun – cunter pajament dals custs – er persunas sentenziadas da dretgiras dad auters chantuns. Uschia vegnivan mess avant la mesadad dal 18avel tschientaner delinquentes dal chantun Grischun e dal chantun Glaruna en la chasaforz da Basilea.

Propi pajar sistematicamain ina pensiu, quai vul dir far contracts a lunga durada per quest intent, han ins lura fatg pir il cumenzament dal 19avel tschientaner. Il cudesch da leschas penales da la Republica helvetica – schebain ch'el è stà en vigor mo durant in curt temp – aveva tuttina cum-

Execuziun tenor il dretg penal dal temp medieval.

CRONICA DA SCHILLING, 1513

provà dapli success cun ils chastis che priveschan da la libertad che cun ils chastis corporals d'antruras. El è bainbaud puspè vegnì abolì. Ma tuttina existiva ina mancanza da locals per l'execuziun dals chastis che priveschan da la libertad che vegnivan pronunziads pli e pli savens. Er en Svizra è perquai vegnida intradada la construcziun da stabiliments sumegliants a quels da Philadelphia, New York e Londra, e quai a Cuira (1817), Geneva (1825), Losanna (1826), Son Gagl (1839), Lenzburg (1864), Basilea (1864) e Regensdorf (1900).

Sennhof e Realta – las praschuns chantunals dal Grischun

Gia l'onn 1758 era vegnì approvà dals cumins in project per construir ina praschun

avess chaschunà gronds custs. La finala han ins tuttina pudì sa cunvegnir cun la citad da Cuira. Il mument da la surpigliada da l'areal Sennhof steva là ina fabrica da savun, la quala ha stuì vegnir translocada. La mesadad da l'onn 1817 è la praschun vegnida averta.

Ultra da la praschun a Cuira è vegnida averta il 1840 en il chastè episcopal da Farschno ina chasa da lavur sfurzada per «umans paupers ch'èn abels da lavurar, ch'èn dentant suttaress a la laschentad ed al batlegim». L'onn 1855 è vegnida terminada la construcziun dal nov «stabiliment da correcziun per dunnas e per umens alcoholics, schlaschads e labils» sin il bain chantunal da Realta. Il 1919 è vegnì avert l'asil da Realta (oz la clinica psichiatica). Tras quai è vegnida fatga la separaziun da

Cella restaurada en la «Eastern State Penitentiary», Philadelphia.

chantunala. Sia realisaziun è dentant ida ad aua ed in'unda da saziatad u da nunchapientscha è sa derasada. En ils onns 1770 na vulevan las vischnancas expressivamain betg savair novas d'ina praschun, er sch'ina persuna privata era sa declarada pronta da metter a disposiziun a la Republica da las Trais Lias in object adattà per pauc tschains. Cur ch'igl è lura vegnì discutà davart il plan da stgaffir ina praschun a St. Margrethen a Cuira, èn sa defendids questa giada ils burgais da Cuira. Lur portavusch ha declerà da betg vulair tolerar in tal object en il territori da la communatad da la citad. Dubis pervia da la confessiun e tema ch'els praschuniers concurreresschian ils mastergnants indigens èn stads ils motifs per la refusa.

Uschia è la chaussa restada pendent per blers onns. Ma las circumstanzas externas han sfurzà las autoritads da s'occupar danovamain cun la dumonda betg schliada da la praschun. Uschia han ins ponderà da metter a disposiziun per l'execuziun da chastis il chastè da Tarasp ch'era daventà l'onn 1803 proprietad dal Chantun. Quel sa chattava però en in stadi da construcziun precar; d'al metter en urden

persunas malsaunas e da persunas correcziunals. Il nov stabiliment mez avert per umens en l'execuziun da chastis e da mesiras è vegnì avert l'onn 1965.

Malgrà divers engrondiments ed adattaziuns na po il Sennhof betg pli correspunder a las pretensiuns che vegnan fatgas ad in'execuziun giudiziala confurma al temp. Perquai è il Chantun londervi da planisar in stabiliment per l'execuziun giudiziala serrà cun 150 plazzas da praschuniers a Realta. Tras la concentraziun da l'execuziun da chastis a Realta duai vegnir schliada la situaziun actuala nuncuntenaivla en il Sennhof e covri il basegn cumprovà da plazzas supplementaras per praschuniers entaifer il concordat correspudent da la Svizra Orientala.

La presentaziun:

Dossier «Svilup istoric en l'execuziun da chastis»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=2864
www.chatta.ch

Chasaforz dad Amsterdam, maletg dal 18avel tschientaner.